

Az 1945 utáni korszakot témánk szempontjából három világosan elkülönülő szakaszra oszthatjuk. Az első 1945-től 1948-ig, a „fordulat évéig” tartott. A második a proletárdiktatúra negyven éve volt. A polgári demokrácia értékrendjéhez való visszatérés, a rendszerváltás időpontjának meghatározása vitatott kérdés. Megítélésem szerint az államhatalom gyakorlásának ügyében jogi mérföldkönek tekinthető az Igazságügyi Minisztérium 1988-ban kidolgozott alkotmánykonceptiója, amely az alapvető elvi kérdésekben egyértelműen a polgári alkotmányosság talaján állt.

Közhelyszámba menő igazság, hogy az elhatárolás relatív. Bőven lehet példákat hozni arra, hogy a proletárdiktatúra erőteljes jelei mutatkoztak már a háború utáni fejlődés egyes kezdeti lépéseiben, intézményeiben. Az is tagadhatatlan, hogy a szocializmus korszakában a polgári alkotmányossági értékek lényeges elemei kaptak helyet jogrendszerünkben. Tény továbbá, hogy a proletárdiktatúra rendszerének lebontása — a hatalomváltás békés jellegéből adódóan is — a polgári demokráciára való átérés hosszabb időszakát vette igénybe.

Különösen hangsúlyozni kell a relatív kontinuitás tényét az államszervezeti és jogi fejlődésben, ahol a struktúra jellegéből és nagyságából adódó tehetetlenségi nyomaték a politikai rendszer dinamikusabb részeihez képest nagyobb mértékben érvényesül.

Mindez természetesen igaz a II. világháború előtti és az azt követő korszak viszonylatában is. Mindazonáltal a végletes és végzetes politikai- államszervezeti és jogi fejlemények a háború fizikai értelemben vett pusztításával együtt látszólag (a háború előtti rendvédelmi szabályozás zöme hatályban maradt) „tabula rasa”-t teremtettek. Nem szorul mélyebb indokolásra, hogy a közbiztonság megszilárdítása a legsürgősebb teendők közé tartozott.

Először a szovjet katonai parancsnokságok gondoskodtak a rend elemi védelméről, majd abba fokozatosan bekapcsolódtak a polgárőrségek és más elnevezésű, jórészt önkéntesekből álló rendvédelmi alakulatok. Ezek megszervezésében, működtetésében, majd az Államrendőrség felállításában és a rendvédelmi tevékenység általános irányításában is jelentős szerepet játszottak a nemzeti bizottságok.¹ A különböző szervezeti megoldások közös jellemzője a Szovjet Hadsereg támogatása és a kommuniztácó meghatározó befolyása volt.² Ezek a tényezők — azzal, ahogy a szovjet közreműködés a későbbiekben a hadseregről a megfelelő partnerintézményekre tevődött át — egészen 1989-ig jellemezték a magyar rendvédelmet.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány és különösen a belügyi tárca egyik első fontos teendője volt a közbiztonság megszilárdítására alkalmas apparátus kiépítése. Az egységes Államrendőrség kialakításának gyakorlatilag nem volt alternatívája.³ A Magyar Királyi Csendőrség politikailag kompromitálta magát, ezért nem csupán feloszlata, hanem felelősségének megállapítása is napirendre került.⁴ A helyi önkormányzatok jövője még tisztázásra szorult, így az Államrendőrség komolyabb decentralizálása nem jött szóba. Mégis említést érdemel, hogy ERDEI Ferenc 1945 januári tervezetében még nagy hangsúlyt kapott az önkormányzatok rendőrséggel kapcsolatos hatásköre, különösen a közvetlen végrehajtás szintjén.⁵ A későbbiekben — miként az egész államszervezetben — itt is a centralizáció vált meghatározóvá.

A felmerült elvi kérdések többségét a Magyar Királyi Csendőrség feloszlásáról⁶ és az Államrendőrség⁷ létrehozásáról szóló rendeletek döntötték el, lényegében máig érvényes módon.

A Magyar Királyi Csendőrség feloszlásáról és az Államrendőrség megszervezéséről szóló miniszterelnöki rendelet rögzítette az új rendőri szervezet hatáskörét:

- „- a közbiztonság;
- az államrendészet (politikai rendészet) minden ágának ellátása;
- az igazgatási rendészet gyakorlása a hatáskörébe utalt közigazgatási ügyekben;
- rendőri büntetőbíráskodás a törvényes szabályok által hatáskörébe utalt kihágásokban;
- a volt csendőri teendők és végrehajtó szolgálat valamennyi közigazgatási, közbiztonsági és állam-biztonsági (politikai) ügyben;
- azoknak az ügyeknek az ellátása, amelyeket a jelen rendelet hatálybalépése után külön törvény vagy rendelet a rendőrség hatáskörébe utalt.”⁸

A későbbiekben számos strukturális változtatás következett be, azonban ezek alapvetően — az állam-biztonsági munka szervezését kivéve — nem érintették a rendőrség említett feladatkörét és centrális jellegét.

* Vitatott, hogy az 1945 utáni magyar rendvédelem reorganizálásának egyetlen lehetősége lett volna az egész ország területére kiterjedő egységes Államrendőrség kialakítása. Ez a megoldás ugyanis egyértelműen a Kommunista Párt hatalmi pozíciói kiépülésének egyik állomása volt. (A szerk.)

Az átszervezett rendőrség felállításáról szóló rendelet még adott bizonyos önkormányzati beleszólási jogot a rendőrség fontosabb személyi ügyeibe.⁹

A továbbiakban az önkormányzatok, illetőleg tanácsok és az Államrendőrség egyre inkább függetlenedtek egymástól. Az első tanácstörvény mindössze annyit mondott, hogy „... a helyi tanácsnak alá nem rendelt államigazgatási szervek viszonyát a helyi tanácshoz — az illetékes miniszter javaslatára — a minisztertanács szabályozza.”¹⁰ Erre a szabályozásra azonban nem került sor.

A második tanácstörvény már intézményes kapcsolatot létesített a két szervezet között, amikor előírta, hogy a rendőrségi szervezetek kötelesek a tanács és a végrehajtó bizottság ülésén a közbiztonság helyzetéről beszámolni.¹¹

A tanácsrendszer harmadik kódexének előkészítése során már megfogalmazódott azon igény, hogy a rendőri szervezet és a tanácsok között szorosabb együttműködési viszonyt építsenek ki,¹² sőt az Államrendőrség tanácsszervezetbe integrálásának gondolata is felvetődött.¹³ Végül a törvény megmaradt a beszámolási kötelezettség deklarálásánál.

Fontos tételt rögzített az 1990. évi törvény azzal hogy, a települési önkormányzatok feladatai közé sorolta a helyi közbiztonsággal kapcsolatos teendőket.¹⁴

Lényegében erre épült a rendőr-főkapitányi és kapitányi tisztségek, pályázati úton való betöltéséről rendelkező törvény is. A kinevezésekkel kapcsolatban a megyei és fővárosi önkormányzatok véleményezési, a települések pedig egyetértési jogot kaptak.¹⁵

Tulajdonképpen a korábbi tanácstörvény megoldását ismételte meg kissé szigorúbb formában a helyi önkormányzatok és szervezeteik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervezetek feladat- és hatásköreiről szóló törvény, amely a következőket írta elő: „A rendőrkapitány, illetőleg a rendőrfőkapitány évente legalább egyszer írásban számol be a rendőrség illetékeségi területén működő települési önkormányzatok képviselőtestületeinek, illetőleg megyei, megyei jogú városi, fővárosi közgyűlésnek a helyi közbiztonság megszilárdítása érdekében végzett tevékenységéről. Ha az önkormányzat a beszámolót nem fogadja el, a kifogásokra írásban kell válaszolni.”¹⁶

Az egységes Államrendőrség megszervezése az elmondottak szerint azt is jelentette, hogy a politikai rendészet beépült az általános rendőri szervezetbe. A belügyminiszter 1946-ban közvetlen irányítása alá helyezte az államvédelem szinte teljes körét.¹⁷ Ennek ellátására a budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztályát a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya néven önállósította és országos hatáskörrel ruházta fel.¹⁸ 1948-ban nem csupán a szervezet elnevezését változtatták BM ÁVH-ra (a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága), hanem fontos hatásköröket is oda telepítettek.¹⁹ 1949-ben az intézményt kivették a belügyi tárca irányítása alól és a Honvéd Határőrséget is magában foglaló szervezetet (ÁVH) hoztak létre a minisztertanács felügyelete alatt.²⁰ 1953-ban a hatóság irányítása visszakerült a belügyi tárcához, 1956-tól kezdve ismét a rendőrség vált az állambiztonsági feladatok gazdájává. Az újabb szétválasztás a „Duna-gate” néven ismertté vált politikai lehallgatási botrányt követte, amikor is a titkosszolgálati teendőket több polgári és katonai hivatal vette át.

Az Államrendőrség mellett a határőrség is jelentős közbiztonság-védelmi feladatokat látott el. A határőrizeti teendők jórészt a honvédelmi tárca irányítása alatt álló Honvéd Határőrségre hárultak, a rendőri jellegű munkát pedig az Államrendőrség szervezetébe illeszkedő Határrendőrség (1946-tól határrendészeti kapitányság) végezte. Megjegyzendő, hogy a hatáskörök részben fedték egymást. Az ÁVH Határőrség és a Belső Karhatalom irányítását 1950-1952 között közös parancsnokság gyakorolta.²¹ 1956-tól a szervezet irányítása visszakerült a belügyi tárca irányítása alá. Egyidejűleg a fegyveres erők része volt, ami sajátos kettősséget kölcsönzött arculatának. Ez azonban lényeges jogi problémákat csak az 1989. évi alkotmánymódosító törvény hatálybalépése után vetett fel, mivel ez a jogszabály erőteljes korlátokat állított a fegyveres erők közbiztonsági célú alkalmazása elé.²²

Sajátos rendeltetésű és jogállású szervezet volt a Munkásőrség. Létrehozását az 1956-os eseményeket követően hatalomra került Magyar Szocialista Munkáspárt határozta el.²³ A testület kifejezetten a politikai rendszer védelme érdekében alakult meg. A proletárdiktatúra konszolidációját követően azonban az „osztályharcos” feladatok háttérbe szorultak és a szervezet fenntartása érdekében más működési célokra kellett helyezni a hangsúlyt. A testület tevékenységét szabályozó 1978. évi minisztertanácsi rendelet már a rendvédelmi teendőket is kidomborította.²⁴ Ennek következtében a közbiztonság védelme terén a munkásőrök és rendőrök jogállása elvileg azonos volt.²⁵ Ehhez képest praktikus kérdés, hogy a közrendészet terén ténylegesen mégis a rendőri munka dominált.

A Munkásőrség szervezete a közhatalmi és társadalmi funkciókat ötvözte. Hasonló elven működtek az önkéntes rendőri és határőri csoportok is. Ezek szervezését minisztertanácsi rendelet tette lehetővé.²⁶ Ezt váltotta fel 1975-ben a belügyi tárca munkájának önkéntes segítőiről szóló minisztertanácsi rendelet, amely már nagyobb teret adott az önállóságnak.²⁷ Mindezzel együtt a belügyi szervezetek

dominanciája jellemzi ezt a közbiztonságvédelmi intézményt. 1989-től a gyorsan romló bűnügyi helyzet és a megnövekedett egyesülési szabadság hatására sorra alakultak a polgárőrségek és más társadalmi önvédelmi szervezetek. E csoportok közhatalmi jogosítványokat nem gyakorolhattak, azonban állampolgári alapon történő fellépésükkel és az állami, önkormányzati szervezetek számára nyújtott jelzéseikkel így is jelentős szerepet játszottak a rend fenntartásában.

Az 1945 utáni rendvédelmi szervezetek sorában említést érdemel még a Vám- és Pénzügyőrség, a Büntetés-végrehajtás, az Iparőrség (később Polgári Fegyveres Őrség), továbbá az Állami Tűzoltóság. A Kormányőrség korábban az Államrendőrség részeként működött, majd a belügyi tárca közvetlen irányítása alatt álló szervezetté vált.

Az 1980-as évektől kezdve felerősödtek a tanácsok valóságos önkormányzatokká válása iránti törekvések. Más oldalról nyilvánvalóvá vált, hogy a túlcentralizált rendőrség még az említett társadalmi segítőkkel sem képes a helyi problémákra megfelelően reagálni. Ezért 1983-tól a fővárosban, majd később más városokban, valamint gyógy- és üdülőhelyeken vált lehetővé a közterület-felügyeletek létrehozása és működtetése.

A különböző rendvédelmi szervezetek közötti együttműködést a proletárdiktatúra időszakában titkos megállapodások rögzítették. Szervezetileg a kormány, illetőleg fennállása idején annak honvédelmi bizottsága hangolta össze a különböző testületek működését, de az elvi irányításban és a fontosabb konkrét döntések meghozatalában az Magyar Szocialista Munkáspárt is nagy szerepet játszott.

A hadsereg polgári célú alkalmazása előtt továbbra sem állt jogi akadály. 1956. novemberében kifejezetten karhatalmi célú honvédezeket szerveztek. A honvédelmi törvények egyértelműen megengedték a hadsereg rendvédelmi feladatokra történő bevetését. Meg kell azonban jegyezni, hogy — praktikus okokból — az ilyen beavatkozás konszolidált viszonyok között nem volt jellemző.

Alapvető fordulatot hozott e tekintetben az 1989. évi alkotmánymódosító törvény. E törvény kimondta, hogy: „A fegyveres erőket az alkotmányos rend megdöntésére, vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények esetén, az Alkotmány rendelkezéseinek megfelelően kihirdetett szükségállapot idején lehet felhasználni akkor, ha a rendőrség alkalmazása nem elegendő.”²⁸

Ez a szigorú szabály elsősorban a rendszerváltás békés jellegét volt hivatva garantálni. Más kérdés, hogy a határőrség, mint a fegyveres erők része így nehezen tudta ellátni rendvédelmi feladatait. Ennek megoldása a határőrség rendvédelmi szervezetté minősítése lehetett.

A rendőri működés szabályozása

Az Államrendőrség működésének jogalapját átfogó szabályozásra vizsgált időszakban az 1955. évi kísérlet volt a legsikeresebb. A korabeli felfogásnak megfelelően ez a jogszabály is feladatokat fogalmazott meg anélkül, hogy azok teljesítésének pontos feltételeit és korlátait megjelölje volna. A hangsúlyt a rendőri működés zavartalanságának biztosítására, nem pedig az állampolgári jogok garantálására helyezte: „... a rendőrség intézkedéseket foganatosít a bűncselekmények megelőzése, megszakítása és felderítése érdekében. Ezirányú munkájában a rendőrséget az állampolgárok, az állami és gazdasági szervek támogatni kötelesek.”²⁹ A törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezte az 1945 előtt és után kiadott jogszabályok zömét — így a generálklauzult —, de nem érintette a rendőrhatalom kényszerintézkedések joganyagát.

1963-ban törvényerejű rendelet jelent meg a Rendőrség fegyverhasználati jogáról.³⁰ Az anyagi jogi alapokat tekintve semmivel sem volt precízebb, mint a témával foglalkozó 1932. évi szabályozás.³¹ Pozitívumként említhető mégis az alkalmazás feltételeinek és az eljárás néhány garanciális szabályának törvényi szintű rögzítése.

Előrelépést hozhatott volna az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi törvényerejű rendelet, amelynek vitathatatlan érdeme, hogy első ízben tette publikussá az állambiztonsági szolgálat működési irányainak megjelölését. A jogszabály érdemei azonban ezzel ki is merültek. Rendelkezései még feladatmeghatározásra sem alkalmasak, mivel részben túl általánosak, részben ellentmondóak. Az állam belső rendjének védelméhez sorolja például az állampolgárok személye és tulajdona elleni, valamint az egyéb bűncselekmények felderítését, amit aztán a bűnözés elleni harcról szóló részben lényegileg megismétel. A törvényerejű rendelet semmiféle új elvi megoldást nem hozott, lényegében az akkori belügyminisztériumi feladatokat írta le az általánosság magas fokán. Bármiféle tartalmi megkötés nélkül rendeleti jogalkotás körébe utalta a rendőri és más belügyi szervezetek struktúrájának és működésének meghatározását.³² Jellemző, hogy az állam- és közbiztonság védelmének körébe utalt egyik fontos feladatról a törvényerejű rendelet mindössze a következőket közli: „Az országos tűzvédelemmel

kapcsolatos feladatokat külön jogszabályok tartalmazzák.”³³

A hierarchia logikájából következik, hogy a Rendőrség jogállásának rendezése — az állam- és közbiztonság általános témájához képest kétségtelenül speciális feladat — a korábbi törvényerejű rendeleti szintről lejjebb süllyedt.

A témakörrel foglalkozó 1974. évi minisztertanácsi rendelet ugyan már az állambiztonsági feladatokra koncentrált, azonban szerkezetében, megoldásaiban, sőt nem egy helyen szövegében is meg-egyeznek „jogelődjével”, a rendőrségről szóló törvényerejű rendelettel. A jogszabályhely első fordulata ugyanis előírja: „A közrend és a közbiztonság megsértése vagy veszélyeztetése esetén a rendőr jogosult és köteles bárkivel szemben szolgálatilag fellépni.”³⁴

A rendőrségi jog újraszabályozásával egyidejűleg jelent meg a Határőrség jogállását ténylegesen meghatározó rendelet.³⁵ A jogszabály egyértelműen rendvédelmi teendőket utalt a Határőrség feladatkörébe. A rendelet alapján egyetérttek SZAMEL professzorral abban, hogy jogállását tekintve ez a szervezet áll a legközelebb a rendőrséghez.³⁶ Ugyanakkor óriási alkotmányos ellentmondás, hogy a határőrség változatlanul a fegyveres erők részét képezte, ami az alaptörvény szerint a haza katonai védelmét tette annak alapvető kötelességévé és a közbiztonsági működést szűk körű kivételtől eltekintve elvileg kizárta.

Az 1974-es jogalkotást nem tekinthetjük előrelépésnek a korabeli alkotmányos helyzethez képest sem. Az alaptörvényi és becikkelyezett univerzális nemzetközi konvenciókban rögzített tilalmak és korlátok sem akadályozták a minisztertanácsot abban, hogy rendeletében lényegesen bővítse a rendőri jogosítványokat az állampolgári szabadságjogok rovására, még hozzá bármiféle garanciális törvényeségi ellentételezés nélkül.³⁷

Jelentős részterület kodifikálása valósult meg 1985-ben a személyi szabadságot korlátozó rendőri intézkedésekről szóló belügyminiszteri rendelet kiadásával. Igaz, e jogszabály sem az elvárt jogforrási szinten jelent meg, mégis pozitívumnak kell tekinteni a jelentős jogkorlátozások feltételeinek publikussá tételét. Ezzel együtt túlzásnak tartom azt a vélekedést, amely szerint a rendelet korszerű, európai szintű szabályozást adott.³⁸ Kétségtelenül éltek és élnek olyan rendelkezések, amelyek a rendőri fellépést az 1985. évi magyar szabályozásnál lazábban kezelik, azonban ezeket a rendőri működés kontrollmechanizmusával együtt kell szemlélni, ami viszont nálunk nemigen hatott a jogértelmezési és alkalmazási gyakorlatra. Egyébként a jogszabály egyes tételes rendelkezései sem ütnek meg az említett magas mércét. A rendelet például kimondja, hogy el kell fogni azt „akinek gyanús körülmények között, bűncselekmény elkövetésére alkalmas, vagy olyan tárgy van a birtokában, amelynek jogszerű birtoklása vagy használata kétséges.”³⁹ Teljesen igaz van GÁL Gyulának, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a szabály klasszikus példája a korlátlan rendőri szabadságnak.⁴⁰

A következő átfogó szabályozás már a rendszerváltás korszakára esett. Mindenekelőtt meg kell említeni, hogy az 1989. évi törvény alkotmányos rangra emelte a fegyveres erők és a rendőrség jogállásának legalapvetőbb tételeit. A rendőrségre vonatkozóan ez nagyjából a fő feladat és a szervezetre vonatkozó normák jogforrási szintjének meghatározásában, továbbá a párttevékenység korlátozása lehetőségnek biztosításában nyilvánult meg. A vonatkozó szöveg szerint „... a rendőrség alapvető feladata a közbiztonság és a belső rend védelme... a rendőrséggel és az állam biztonságával összefüggő részletes szabályokat alkotmányerejű törvény határozza meg.”⁴¹ Ezen előírás volt hatályban, amikor a belügyminiszter a Magyar Köztársaság rendőrségének szolgálati szabályzatáról szóló 1990. évi rendeletét kiadta.⁴²

Vitathatatlan pozitívum, hogy a Rendőrség konkrét teendőit és szervezetét meghatározó szabályzat 1945 óta első ízben nyilvános jogszabályi formát öltött. Ugyanakkor a jogszabály számos érdemi kérdésben változtatott a rendőri szervezet és működés lényegi összetevőin, ennél fogva mind formai, mind pedig tartalmi értelemben alkotmánysértőnek minősíthető. Csak példaképpen említem, hogy a felsőbb szintű jogszabályok előírásaival szembehelyezkedve „megelőlegezte” az állambiztonsági feladatkör leválasztását a Rendőrségről.

A szabályzat inkorporálta a szabályozási körébe tartozó kérdéseket rendező más jogszabályok rendelkezéseit, ami egyrészt problémát jelentett az egyes jogtételek forrásai, meghatározása tekintetében, másrészt kétségtelenné tette, hogy a szolgálati szabályzat egyfajta kódex szerepet kívánt betölteni a rendőrségi jog terén.

A nemzetbiztonságról szóló törvényjavaslat a nemzetbiztonság védelmének lényeges normatív alapjait biztosította a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló törvénnyel. A jogszabály kimondta, hogy a különleges eszközöket meghatározott feltételekkel a rendőrség bünyügyi szervezetei is alkalmazhatják a bűncselekmények megelőzése és felderítése érdekében.⁴³

A rendőrségi törvény megalkotásának elhúzódása azt eredményezte, hogy a testületre vonatkozó lényeges és halaszthatatlannak tűnő döntéseket más témájú jogszabályokba „csempészték be”. Említést érdemel mindenekelőtt az 1990. évi úgynevezett „deregulációs” törvény, amely az 1974. évi 17.tvr. módosítása és kiegészítése útján élesen elválasztotta a Belügyminisztériumot és a Rendőrséget, előbbit megfosztva a direkt irányítás legfontosabb eszközeitől.⁴⁴ A többi változás jelentős része az önkormányzatok szerepével függött össze.

Sajátos módon rendezte a jogalkotó a kormányórság jogállását. A belügyminiszter feladatáról és hatásköréről szóló minisztertanácsi rendeletet⁴⁵ módosító és kiegészítő minisztertanácsi rendelet⁴⁶ a testületet kivette a rendőrség kötelékéből és közvetlen belügyminiszteri irányítás alá helyezte.⁴⁷

Rendvédelem és szabadságjogok

Az 1945 utáni jogfejlődés első időszakában nagy hangsúlyt kapott az emberi jogok védelme. Az alkotmányos jelentőségű 1946. évi I. törvény preambulumban határozottan állást foglalt az alapjogok biztosítása mellett.⁴⁸ Az 1946. évi VII. és X. törvények a demokratikus értékek büntetőjogi védelmének alapjait teremtették meg.⁴⁹ Ez utóbbi bűncselekménnyé minősítette a közhivatalnokok emberi jogokat sértő magatartását.⁵⁰ A párizsi békeszerződés is kötelezettségeket rótt hazánkra az alapjogok biztosítása terén: „Magyarország minden szükséges intézkedést megtesz aziránt, hogy a magyar fennhatóság alá tartozó minden személynek biztosítsa faji, nemi, nyelvi vagy vallási különbség nélkül az emberi jogok és az alapvető szabadságok élvezetét, ideértve a véleménynyilvánítás, a sajtó és közzététel, a vallásgyakorlat, a politikai véleménynyilvánítás és a nyilvános gyülekezés szabadságát.”⁵¹

Mindezzel együtt megállapítható, hogy az emberi jogok tényleges érvényesülésének intézményrendszere nem épült ki. Történt ugyan kísérlet a hatalommegosztás erőteljesebb megvalósítására, még az alkotmánybíráskodás bevezetésére is.⁵² A háború utáni állapotok, majd a proletárdiktatúra felé vezető politikai mozgás azonban nem tették lehetővé a polgári demokratikus állami berendezkedés kiterjesztését és megszilárdítását. Nem ment végbe az alapjogok új szemléletének a részletes jogi előírásokban való konkretizálása sem.

A fordulat évében és azt követően megkezdődött a polgári alkotmányosság amúgy is meglehetősen gyenge maradványainak lebontása. Az intézményes biztosítékok helyét a politikai bizalomnak kellett átvennie. RIES István igazságügyminiszter a közigazgatási bíróság megszüntetése kapcsán mondta: „Szükség van-e a népi demokratikus államban ilyen bíróságra? Nincs, mégpedig azért nincs, mert nem igaz már ma sem, és még kevésbé lesz igaz a jövőben, hogy a magyar közigazgatás nem a nép közigazgatása lenne. Igenis, ahogyan Önök a lapokban olvashatják, a kormány gondoskodik arról, hogy a közigazgatás minden ágába bekerüljenek a dolgozó nép képviselői és már a maguk jelenlétével átalakítóan hassanak a közigazgatás szellemére. Ez a közigazgatás nem a néppel szemben közigazgat, evvel a nép nem ellenségesen áll szemben és nem ellenséget lát benne, hanem a dolgozó nép a maga közigazgatási apparátusát látja benne . . .”⁵³

Az állami közigazgatási tevékenységnek a közvetlen politikummal való azonosítása törvényszerűen vezetett a jognak — mint az adott hatalmi berendezkedést szolgáló normarendszernek — a lebecsüléséhez. Ebben a légkörben az alkotmány elfogadása nem hozott igazán előrelépést az alapjogok érvényesülése terén. Az alaptörvény maga sem hagyott kétséget a jogok politikai tartalmát illetően. „A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot.”⁵⁴

A későbbi fejlődés során egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy jogi és szervezeti garanciák nélkül a proletárdiktatúra társadalomirányítási rendje sem működtethető. 1953-ban már a rendvédelmi tevékenységet is érintő lépések történtek a törvényesség megszilárdítása irányában. Kiepült az ügyész apparátus, amely a politikumtól ugyan nem volt mentes, mégis némi hangsúlyt adott a jogi szakszerűségi szempontoknak.

Az 1972-es alkotmánymódosítás a nemzetközi és hazai fejlődéssel összhangban már nagyobb nyomatókat adott az állampolgári jogoknak. Sőt, az új alkotmányszöveg 54.§-ának (1) bekezdése deklarálta: „A Magyar Népköztársaság tiszteletben tartja az emberi jogokat.” Igaz a kollektív szabadságjogok gyakorlása továbbra is politikai feltételekhez volt kötve, a szabadság érvényesülését pedig a jogok és köteleességek intézményes összekapcsolása gyengítette. Fontos garancia volt viszont az alapvető jogok és köteleességek törvényi szabályozási szintre utalása.

Az alkotmány előírásai nem igazán mentek át a gyakorlatba. Intézményes kontroll hiányában az országgyűlés és a törvények szerepe, a jogokkal körülbástyázott polgári szabadság a politika által elvileg megengedett — sőt deklaráltan elvárt — szinten sem tudtak kibontakozni. Nem változtatott ezen az Alkotmányjogi Tanács 1984-ben történt felállítása sem. KISS László és SZAMEL Lajos a hatályos

joganyag elemzéséből 1984-ben azt a következtetést vonták le, hogy „. . . a jogalkotás szinte csak szervezeti kérdésekben van tekintettel az Alkotmányra . . .” — az említett kivételt leszámítva — a jogszabályok alkotmányosságából különösebb gondot nem csinált magának.⁵⁵

A lépés elvi jelentőségének elismerése mellett meg kell állapítani, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának elfogadása és a magyar jogrendszerbe integrálása sem hozott érzékelhető elmozdulást.

1989-től kezdve — nem megfélemlítve olyan fontos előzményekről, mint például az 1987. évi X. és XI. törvények — megindult a polgári alkotmányosság intézményrendszerének határozott kiépítése. 1990-től az Alkotmánybíróság kontrollja jelentős mértékben járult hozzá, ahhoz hogy az állami intézmények hozzászokjanak az alkotmányos keretek és korlátok realitásához. Ugyancsak fontos tényező a közigazgatás általános bírói felülvizsgálatának bevezetése és az állampolgári jogok országgyűlési biztos tisztségének statuálása.

A rendvédelmi működést közvetlenül érintő joganyagot sem hatották át az állampolgári jogokat, vagy akár csak a többi állami tevékenység zavartalanágát védő garanciák.

Mindenekelőtt a rendőrhatalom kényszerintézkedéseiről kell említést tenni, hiszen ezek tették lehetővé az alapjogokat legsúlyosabban korlátozó beavatkozásokat. Hozzá kell tenni, hogy e jogintézmények soha nem maradtak papíron, sajnos nagyon is élő elemei voltak rendvédelmi jogunknak.

1957-ig a rendőrhatalom kényszerintézkedések újraszabályozására nem került sor, azok elrendelése és foganatosítása az 1939-es jogszabályok alapján történt. 1953-ban megszüntették az internálást, továbbra is alkalmazható volt azonban a kitiltás és a rendőri felügyelet.

Az 1957-ben megjelent belügyminiszteri rendelet hozott ugyan némi előrelépést a törvényesség megszilárdítása irányában, ez azonban elsősorban a kényszerintézkedések elrendelését kizáró okok felsorolásában nyilvánult meg.⁵⁶ Az új jogszabály — hierarchikus helyzetéből adódóan — csupán a korábbi belügyminiszteri rendeletet helyezte hatályon kívül, továbbra is igazodnia kellett azonban a 8130/1939.ME. rendelethez mint alapjogszabályhoz. Még ennek keretei is megengedték volna, hogy az 1957. évi rendelkezések konkretizálják a határozatlan jogfogalmakat, ez azonban elmaradt. A kényszerintézkedés hatálya alá vonható személyek körét az általánosság igen magas fokán jelöli meg a rendelet, amikor az állam- és közbiztonságra, illetőleg a szocialista társadalmi együttélésre veszélyes vagy más fontos állami érdek szempontjából aggályos, továbbá gazdasági okokból káros egyének esetében teszi lehetővé azok alkalmazását.

A rendőrhatalom kényszerintézkedések generális újraszabályozása 1976-ban történt meg, majd az 1985. évi belügyi szabályozás rendezte átfogó módon a témakört.⁵⁷ Ekkor az 1974. évi 17.tvr. már megadta a felsőbb jogforrási felhatalmazást. 1989-ben a rendőri felügyelet, a kitiltás, valamint a kettő együttes alkalmazásának lehetősége megszűnt.⁵⁸ Megjegyzendő, hogy 1956-ban közbiztonsági őrizet elnevezéssel ismét bevezették az internálást,⁵⁹ a jogszabályt 1960-ban helyezték hatályon kívül.

A kényszerintézkedések szabályozása ellentétben állt a korabeli törvényességi követelményekkel, hiszen alapjogokat 1972-től csak törvényben lehetett volna szabályozni. Igaz, a törvényerejű rendelet elnevezésével összhangban törvényi szintű szabályozásnak minősült, a tényleges rendezés azonban az 1974. évi 17. tvr-rel is ellentétes volt. A törvényerejű rendelet 8.§-ának (2) bekezdése ugyanis a közrendet, közbiztonságot és a szocialista társadalmi együttélést sértő személyekkel szemben engedte meg a kényszerintézkedések alkalmazását. Az alacsonyabb szintű szabályok törvénytörő módon terjesztették ki az elrendelés lehetséges körét az állam belső rendjének védelmére és helyettesítették veszélyeztetéssel az értékek sérelmét. Mindez természetesen csak a dolog formai oldala, valójában maga az intézmény, a rendőrség által történt veszélyessé nyilvánítás alapján végrehajtott jogkorlátozás egyeztetetlenül össze az akkoriban is vallott törvényességi elvekkel. Hasonló példákat bőven lehetne sorolni, általánosságban megállapítható, hogy a rendőri — vélt vagy valós — eredményesség szempontjai messze háttérbe szorították az alapjogok érvényesüléséhez fűződő érdekeket.

A kollektív szabadságjogok közül témánk szempontjából az egyesülési és gyülekezési jog 1989-es szabályozása érdemel figyelmet. Az egyesülési jogról szóló törvény az egyesülési szabadság visszaállításán túl azért, mert a rendőrhatalom számára helyesen, semmiféle kontroll lehetőséget nem adott.⁶⁰ A dolog természetéből fakadóan más a helyzet a gyülekezési jog esetében. A gyülekezéssel rendelkező törvény bejelentési kötelezettséget írt elő azzal, hogy a Rendőrség a rendezvény megjelölt helyen vagy időben való megtartását megtilthatja, ha az a népképviselői szervek vagy a bíróságok zavartalan működését súlyosan veszélyeztetné, illetőleg a közlekedés rendjének aránytalan sérelmével járna. Érdekes, hogy az előzetes betiltás lehetőségének ilyen korlátozott volta mellett a törvény a jogtörő módon szervezett, vagy ilyené váló rendezvény feltétlen feloszlására kötelezi a rendőrséget.⁶¹

Összefoglalásképpen annyi állapítható meg a rendvédelmi jogalkotással kapcsolatban, hogy néhány kérdésben volt előrelépés, azonban az intézményrendszer egésze még távol állt a polgári alkotmányosság alapvető követelményeinek teljesítésétől.

Az anyagi jogi szabályozás hiányosságait elvileg — és bizonyos téren gyakorlatilag is — ellensúlyozta az államigazgatási eljárásról szóló 1957. évi törvény, amelyet 1981-ben módosítottak.⁶² Az eredeti törvényszöveg 1.§ (3) bekezdése a belügyminisztérium szervezeteire annyiban vonatkoztatta a törvény hatályát, amennyiben azok igazgatásrendészeti ügyekben jártak el. Meg kell jegyezni, hogy ez a meghatározás az indokoltnál szűkebb körre vonta a garanciális szabályok érvényesítésének lehetőségét, hiszen a belügyi szervezetek minden olyan tevékenysége igazgatásnak minősült, ami nem tartozott kifejezetten a büntetőeljárás körébe. Ezen belül a működés jelentős része kifejezetten hatósági jogalkalmazásnak volt minősíthető.⁶³ Így a rendőri munka fontos területei maradtak ki az általános eljárási szabályok alkalmazási köréből. Az első egyetemi államigazgatási jogi tankönyv joggal vonta le a következtetést, miszerint a törvény a közrendvédelmi tevékenységre nem irányadó,⁶⁴ nem is beszélve az állambiztonsági működésről.⁶⁵

Meg kell jegyezni, hogy az államigazgatási eljárás előírásai még a kifejezetten igazgatásrendészeti ügyekben sem érvényesültek maradéktalanul. Példaképpen említhető az országos rendőr-főkapitány igazgatásrendészeti helyettesének 1/1977. számú elvi állásfoglalása, amelyben a rendőrhatalom kényszerintézkedésekre vonatkozó szabályokat értelmezi. A 9. pont kifejezetten utal arra, hogy az idézésre az államigazgatási eljárás rendelkezéseit kell alkalmazni. Ebből a contrario következik, hogy más eljárási cselekményekre nem. Az értelmezést alátámasztja, hogy az eljárási szabályok valóban nem követték az eljárási törvényt, sőt nem egy kérdésben (például a fellebbezési jognak az eljárás alá vont személyre korlátozásával, így más, ügyfélnek minősülő jogalanyok kizárásával) contra legem megoldásokat statuáltak. De utalhatunk az útlevélkérelmek „közrendet sért” indokolással történő elutasításaira is, amelyek nyilvánvalóan ütköztek a határozatok indokolási kötelezettségére vonatkozó normákkal.

Az 1981. évi I. törvény elvileg világos helyzetet teremtett, amikor mellőzte a belügyi igazgatás megkülönböztetését és csupán a korábban is kivett szabálysértési eljárások eltérő szabályozását engedte meg. Ebből azonban korántsem következett az eljárási törvény tényleges érvényesülése a korábban kizárt területeken. A „kényesebb” kérdéseket itt sem érintve elegendő arra utalni, hogy a büntetőeljárás körén kívül eső rendőri intézkedés hatósági jogalkalmazói aktus, SZAMEL Lajos szerint „helyszíni és azonnali végrehajtási kötelességgel párosult szóbeli határozat.”⁶⁶ A törvény garanciális (például jogorvoslati) intézményeinek alkalmazása mégis nehézségekbe ütközött.

Ellentmondásosan alakult 1945 után a rendőrbíráskodás ügye. Az 1950-es évek elejéig folytatódott a kihágási szankciók szaporodása, ami már a háború előtti időszakot is jellemezte. 1952-ben a közigazgatási hatóságok közül általános szabálysértési hatósági jogkörrel ruházták fel a tanácsok végrehajtó bizottságát.⁶⁷ „Átmenetileg” azonban a rendőrség továbbra is eljárta a közlekedési, közrend- és közbiztonság elleni, idegenrendészeti és erkölcsrendészeti kihágásokkal kapcsolatos ügyekben. 1953-ban szüntették meg a rendőrség kihágási bíráskodási jogát,⁶⁸ majd 1955-ben a kihágás jogintézményét is felszámolták.⁶⁹

A folyamat mégsem jelentette a rendőrség igazságszolgáltatási szerepének valóságos megszűnését. A kihágások többsége ugyanis nem tűnt el, hanem csupán felszívódott az akkor már csak a büntett kategóriáját ismerő büntetőjogba és az elvileg szigorúan közigazgatási jellegű szabálysértési jogba. Az előbbi tekintetében a bűnüldöző funkciójának révén gyakorolt befolyást, utóbbiak körében pedig, egyes tényállásokra vonatkozóan továbbra is megillette az érdemi döntési joga. Tény, hogy az igazgatási karakter miatt sokáig csak pénzbírságot lehetett kiszabni, 1959-től kezdve azonban az elzárásra volt átváltoztatható. 1960-tól pedig egyértelműen a kriminális jellegű szabálysértések, garázdaság, közveszélyes munkakerülés, üzletszerű kéjelgés statuálása mellett e tényállásokra bevezette a közmunkát és az önállóan kiszabható elzárás büntetést.⁷⁰

A szabálysértési jog 1968. évi kódexe sem adott technikai, vagy alkotmányos szinten megnyugtató választ a közigazgatási felelősség és bíráskodás alapkérdéseire. Sőt, a „büntetőjogias” szabálysértések és szankciók, valamint a rendőrség érdemi döntési hatáskörének fenntartásával utat nyitott az említett tényállások körének bővüléséhez. Ugyanakkor joggal állapítja meg SZAMEL Lajos, hogy „. . . dekriminalizáció vajmi keveset váltott be a hozzá fűzött reményekből, viszont szétbomlasztotta a szabálysértés elméletileg tiszta fogalmát, és - bár viszonylag szűk területen - konzerválta azt a jogállamiság eszméjével ellentétes szabályozást hazánkban, hogy a személyi szabadság államigazgatási - rendőrhatalommal elvonható legyen.”⁷¹

Habár 1990-től az elzárás önálló büntetésként nem volt alkalmazható, az említett — és más — problémák megoldása a szabálysértési törvény újrakodifikálására várt.

A hagyományoknak és a dolog természetének megfelelően lényegesen jobb volt a helyzet a büntetőjog alkalmazása terén. Az általános rész 1950-es szabályozása, a különös részi tényállások rendszerzése, majd az 1961-es és 1978-as kodifikáció nagyjában-egészében megfelelt az adott kor alkotmányossági elvárásainak.

Hasonlóan alakult az eljárás szabályozása. Az 1951. évi,⁷² az 1962. évi⁷³ és az 1973. évi⁷⁴ törvény a bűnüldözés terén biztosította az alapjogok megfelelő szintű érvényesítését.

Összefoglalva megállapítható, hogy a rendvédelem jogi alapjai a vizsgált időszakban elmaradtak a mindenkor hivatalosan deklarált jogi értékektől, nem beszélve a polgári alkotmányosság elvárásainak rendszeréről. Súlyosította a helyzetet, hogy a jogi kontroll létező mechanizmusai a rendvédelmi munka jelentős területeit nem fogták át.⁷⁵

Jegyzetek:

¹ CSIZMADIA : 264-279.p.

² KESERŰ: 18.p.

³ Egy ízben — jórészt politikai okokból — merült fel egy külön igazságügyi rendőrség létrehozásának gondolata a népbiztonság hatáskörébe tartozó ügyek nyomozására. A minisztertanács a tervezetet 1945. júniusában elfogadta, később azonban visszavonta.

GERGELY : 202.p.

⁴ Loc.cit. : 198.p.

⁵ FONYÓ : 149-150.p.

⁶ 1690/1945.ME.r.

⁷ 1700/1945.ME.r.

⁸ 1690/1945.ME.r. : op.cit.

⁹ 1700/1945.ME.r. : op.cit.

¹⁰ 1950/L.tv. 61. §

¹¹ 1954/X.tv. 63. §

¹² 1971/L.tv.

¹³ FONYÓ : op.cit.

¹⁴ 1990/XLV.tv. 8. § 1. bek.

¹⁵ 1990/LXXXII.tv. 2. §

¹⁶ 1991/XX.tv. 37. §

¹⁷ 533 900/1946.BM.r.

¹⁸ VÖRÖS: I.köt. 30-31.p.

¹⁹ 288 009/1948.BM.r.

²⁰ 4353/1949.MT.r.

²¹ SZABÓ

²² 1989/XXXI.tv.

²³ 1957/13.tvr.

²⁴ 49/1978.MT.r.

²⁵ PERÉNYI

²⁶ 1066/1955.MT.r.

²⁷ 26/1975.MT.r.

²⁸ 1989/XXXI.tc. 40/B. § 2.bek. op.cit.

²⁹ 1955/22.tvr.

³⁰ 1963/22.tvr.

³¹ 1932/XIII.tc.

³² SZAMEL: A rendészet a közigazgatás rendszerében. 966.p.

³³ 1974/17.tvr. 10. §

³⁴ 39/1974.MT.r.

³⁵ 40/1974.MT.r.

³⁶ SZAMEL: A modern rendészet fogalom és következményei. 255.p.

³⁷ 48/1984.MT.r.

³⁸ TAUBER : 174-177.

³⁹ 1/1985.BM.r.

⁴⁰ GÁL : 16.p.

⁴¹ 1989/XXXI.tv. : op.cit.

⁴² 1/1990.BM.r.

⁴³ 1990/X.tv.

⁴⁴ 1990/XXII.tv.

⁴⁵ 20/1988.MT.r.

⁴⁶ 71/1990.MT.r.

⁴⁷ A jogszabály erre vonatkozó 9/A. §-át a belügyminiszter feladat- és hatáskörét újraszabályozó 1990. évi kormányrendelet hatályban tartotta.

³⁹ 1990.korm.r.

⁴⁸ 1946/L.tv.

⁴⁹ 1946/VII.tv. ; 1946/X.tv.

⁵⁰ „A jog furcsa fintora, hogy ezt a törvényt az 1946. évi I. törvény 1949-es hatályon kívül helyezésekor elfelejtették érvényteleníteni, így az tovább élt anélkül, hogy valaha is alkalmazták volna. Hatályon kívül helyezésére 1987. év végén, a jogalkotási törvény kapcsán végzett jogszabály-felülvizsgálatok keretében került sor.”

HALMAI : 90.p.

⁵¹ 1947/XVIII.tv. : II.Rész. 2.cikk. 1.pont.

⁵² CSORBA

⁵³ *Országgyűlési Napló 1947-1949.* III. 202.p.

⁵⁴ 1949/XX.tv.

⁵⁵ KISS — SZAMEL : 643.p.

⁵⁶ 1/1957.BM.r.

⁵⁷ 4/1985.BM.r.

⁵⁸ 9/1989.BM.r.

⁵⁹ 1956/31.tvr.

⁶⁰ 1989/II.tv.

⁶¹ 1989/III.tv.

⁶² 1957/IV.tv.

⁶³ BARACZKA : 36.p.

⁶⁴ BERÉNYI — MARTONYI — SZAMEL et al.

⁶⁵ BARACZKA : op.cit. 36-39.p.

⁶⁶ SZAMEL : A rendőrségi jog szabályozásának alapelvei. : 233.p.

⁶⁷ 59/1952.MT.r.

⁶⁸ 1953/16.tvr.

⁶⁹ 1955/17.tvr. ; NAGY: 49-51.p.

⁷⁰ 1960/14.tvr. ; NAGY: op.cit. : 54-55.p.

⁷¹ SZAMEL: *Az állampolgári szabadságjogok.*

⁷² 1951/III.tv.

⁷³ 1962/8.tvr.

⁷⁴ 1973/I.tv.

⁷⁵ HOLLÓ: 195-196.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A nemzeti bizottságok állami tevékenysége 1944-1949.* Budapest, 1968, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 486 p. HU-ISBN —
- CSORBA — CSORBA János: *A Közigazgatási Bíróság mint alkotmányvédő bíróság.* Budapest, 1945, Officina. 14 p.
- FONYO — FONYÓ Gyula: *A községi igazgatás.* Budapest, 1970, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 353 p. HU-ISBN —
- HALMAI — HALMAI Gábor: *Az egyesülés szabadsága.* Budapest, 1990, Atlantisz. 236 p. HU-ISBN 963 02 8667 X.
- HOLLÓ — HOLLÓ András: *A közigazgatás ügyészi felügyeletének államjogi alapkérdései.* Budapest, 1989, Akadémia Kiadó. 239 p. HU-ISBN 963 05 5217 5.
- NAGY — NAGY Marianna: *Az államigazgatási jogi szankció szabályozásának története.* Budapest, 1990, ELTE-ÁJK. 90 p. HU-ISBN 963 462 566 5. /A jogi felelősség és szankciórendszer elméleti alapjai, 17./ HU-ISSN 0238-9754.
- SZAMEL: *Az állampolgári szabadságjogok.* — SZAMEL Lajos: *Az állampolgári szabadságjogok.* Budapest, 1987, Magyar Tudományos Akadémia Allamtudományi Kutatások Programirodája. 214 p. HU-ISBN 963 72 5644 X. /Az alkotmány továbbfejlesztésének tudományos megalapozása, 8./ HU-ISSN 2038-261X.
- VÖRÖS — VÖRÖS Károly et al. (szerk.): *A magyar állam szervei 1944-1950.* Budapest, 1985, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 857 p. HU-ISBN 963 22 1440 4.

TANULMÁNYOK

- BARACZKA — BARACZKA Róbertné: A hatósági jogalkalmazás helye, szerepe és módjai a közbiztonság védelmében. *Belügyi Szemle*, XXIX.évf. (1981) 4.sz. HU-ISSN 0133-6738.
- GÁL — GÁL Gyula: Gondolatok a személyi szabadságot korlátozó rendőri intézkedések jogi szabályozásáról. *Belügyi Szemle*, XXXV.évf. (1987) 9.sz. HU-ISSN 0133-6738.
- GERGELY — GERGELY Ernő: A demokratikus rendőrség megalakulása. *Jogtudományi Közlemény*, XL.évf. (1985) 4.sz. 196-202.p. HU-ISSN 0021-7166.
- KISS — SZAMEL — KISS László — SZAMEL Lajos: A jogismeretet gátló jogalkotási tényezők, különös tekintettel a jogon belüli ellentmondásokra. *Allam és igazgatás*, XXXIII.évf. (1984) 7.sz. HU-ISSN 0324-7171.

- PERÉNYI — PERÉNYI György: A munkásörök jogvédelméről. *Belügyi Szemle*, XXXIV.évf. (1986) 6.sz. 57-60.p. HU-ISSN 0133-6738.
- SZABÓ — SZABÓ Gusztáv: Negyedszázad a haza határainak őrzésében. *Belügyi Szemle*, XVIII.évf. (1970) 5.sz. 8.p. HU-ISSN 0133-6738.
- SZAMEL: A modern rendészet fogalom és következményei. — SZAMEL Lajos: A modern rendészet fogalom és következményei. In uő.: *Jubileumi tanulmányok*. Pécs, 1985, Janus Pannonius Tudományegyetem. HU-ISBN —
- SZAMEL: A rendészet a közigazgatás rendszerében. — SZAMEL Lajos: A rendészet a közigazgatás rendszerében. *Állam és igazgatás*, XXXIV. (1985) 11.sz. HU-ISSN 0324-7171.
- SZAMEL : A rendőrségi jog szabályozásának alapelvei. — SZAMEL Lajos : A rendőrségi jog szabályozásának alapelvei. *Magyar Közigazgatás*, XLI.évf. (1990) 30.sz. HU-ISSN 0865-736X.

TANKÖNYVEK TANSEGÉDLETEK

- BERÉNYI — MARTONYI — SZAMEL : et al. — BERÉNYI — MARTONYI — SZAMEL et al.: *Magyar államigazgatási jog. Általános rész*. Budapest, 1971, Tankönyvkiadó. 571 p. HU-ISBN —
- KESERŰ — KESERŰ István: *A felszabadult Magyarország rendőri és határőrizeti szerveinek megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában 1944-1948*. Budapest, 1987, Rendőrtiszti Főiskola.

KÉZIRATOK

- TAUBER — TAUBER István: *A rendőri szervezet fejlődésének szervezetszociológiai és történeti problémái*. Budapest, 1990, Kézirat a szerző birtokában.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

- Országgyűlési Napló 1947-1949.* — *Országgyűlési Napló 1947-1949*. Budapest, 1949.

JOGSZABÁLYOK

- 1932/XIII.tc. — 1932/XIII.tc. a Magyar Királyi Rendőrség fegyverhasználati jogáról.
- 1946/I.tv. — 1946/I.tv. Magyarország államformájáról.
- 1946/VII.tv. — 1946/VII.tv. A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről.
- 1946/X.tv. — 1946/X.tv. az emberi alapjogok hatályosabb védelméről.
- 1947/XVIII.tv. — 1947/XVIII.tv. a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában.
- 1949/XX.tv. — 1949/XX.tv. a Magyar Népköztársaság alkotmánya.
- 1950/I.tv. — 1950/I.tv. a helyi tanácsokról.
- 1951/III.tv. — 1951/III.tv. a büntető perrendtartásról.
- 1954/X.tv. — 1954/X.tv. a tanácsokról.
- 1957/IV.tv. — 1957/IV.tv. az államigazgatási eljárás általános szabályairól.
- 1971/I.tv. — 1971/I.tv. a tanácsokról.
- 1973/I.tv. — 1973/I.tv. a tanácsokról.
- 1989/II.tv. — 1989/II.tv. az egyesülési jogról.
- 1989/III.tv. — 1989/III.tv. a gyűlekezési jogról.
- 1989/XXXI.tv. — 1989/XXXI.tv. az Alkotmány módosításáról.
- 1990/X.tv. — 1990/X.tv. a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról.
- 1990/XXII.tv. — 1990/XXII.tv. egyes törvények és törvényerejű rendeletek hatályon kívül helyezéséről és módosításáról.
- 1990/XLV.tv. — 1990/XLV.tv. a helyi önkormányzatokról.
- 1990/LXXXII.tv. — 1990/LXXXII.tv. a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi 10. törvényerejű rendelet módosításáról.
- 1991/XX.tv. — 1991/XX.tv. a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről.
- 1953/16.tvr. — 1953/16.tvr. a rendőrségi bíraskodás megszüntetése és a kihágási eljárásra vonatkozó egyes rendelkezések módosítása tárgyában.
- 1955/17.tvr. — 1955/17.tvr. a kihágás intézményének és a kihágási bíraskodásnak megszüntetéséről.
- 1955/22.tvr. — 1955/22.tvr. a rendőrségről.
- 1956/31.tvr. — 1956/31.tvr. a közbiztonsági őrizetről.
- 1957/13.NET.tvr. — 1957/13.NET.tvr. a Munkásőrségről.

- 1960/14.tvr. — 1960/14.tvr. egyes bűncselekmények kisebb jelentőségű eseteinek szabálysértéssé nyilvánításáról.
- 1962/8.tvr. — 1962/8.tvr. a büntető eljárásról.
- 1963/22.tvr. — 1963/22.tvr. a rendőri fegyverhasználati jog kiterjesztéséről.
- 1974/17.tvr. — 1974/17.tvr. az állam- és közbiztonságról.
- 1690/1945.ME.r. — 1690/1945.ME.r. a csendőrség feloszlításáról és az államrendőrség megszervezéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.
- 1700/1945.ME.r. — 1700/1945.ME.r. a magyar államrendőrség felállításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 133-135.p.
- 533 900/1946.BM.r. — 533 900/1946.BM.r. az államháztartás egyensúlyi helyzetének rendbehozása érdekében az államrendőrség kebelében végrehajtandó változásokról szóló 10 060/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-ában foglalt rendelkezések végrehajtása.
- 288 009/1948.BM.r. — 288 009/1948.BM.r. a rendőrség államvédelmi osztálya közép fokú hatósági szervezetének megállapítása és elnevezésének megváltoztatása.
- 4353/1949.MT.r. — 4353/1949.MT.r. az Államvédelmi Hatóság létrehozásáról.
- 59/1952.MT.r. — 59/1952.MT.r. az 1951/35.tvr. végrehajtása tárgyában.
- 1066/1955.MT.r. — 1066/1955.MT.r. az önkéntes rendőrökről.
- 1/1957.BM.r. — 1/1957.BM.r. a kitiltásról és a rendőrhatalósági felügyelet alá helyezéséről.
- 39/1974.MT.r. — 39/1974.MT.r. a rendőrségről.
- 40/1974.MT.r. — 40/1974.MT.r. a Magyar Népköztársaság államhatárának őrizetéről.
- 26/1975.MT.r. — 26/1975.MT.r. a belügyi tárca munkájának önkéntes segítőről.
- 49/1978.MT.r. — 49/1978.MT.r. a Munkásőrségről.
- 48/1984.MT.r. — 48/1984.MT.r. a 39/1974. (XI. 1.) MT rendelet módosításáról.
- 1/1985.BM.r. — 1/1985.BM.r. a személyi szabadságot korlátozó rendőri intézkedésekről.
- 4/1985.BM.r. — 4/1985.BM.r. a rendőrhatalóság kényszerintézkedéséről.
- 20/1988.MT.r. — 20/1988.MT.r. a belügyminiszter feladatáról és hatásköréről.
- 9/1989.BM.r. — 9/1989.BM.r. a rendőrhatalósági kényszerintézkedésekről szóló 4/1985. (VII. 20.) BM rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- 1/1990.BM.r. — 1/1990.BM.r. a Magyar Köztársaság Rendőrségének Szolgálati Szabályzatáról.
- 39/1990.korm.r. — 39/1990.korm.r. a belügyminiszter feladat- és hatásköréről.
- 71/1990.MT.r. — 71/1990.MT.r. a belügyminiszter feladatáról és hatásköréről szóló 20/1988. (IV. 8.) MT rendelet módosításáról.

A magyar pártállam politikai rendőrség típusú szervezetei

